

УДК 911.9.007.69

2. Природничо-географічні та геоекологічні дослідження

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ ОСТРІВНИХ ТЕРИТОРІЙ (НА ПРИКЛАДІ ОСТРОВА БІЛОГРУДІВ)

Охременко І.В. к. геогр. н., доцент,
доцент кафедри екології та географії
Херсонський державний університет

В статті викладено теоретико-методичні аспекти екологічного аудиту острівних територій на прикладі острова Білогрудів. Деталізовано процедуру, уточнено структуру висновку екологічного аудиту у зв'язку зі специфікою об'єкта.

***Ключові слова:** екологічний аудит, еколого-аудиторський процес, екологічний аудит острівних територій, острів Білогрудів.*

В статье изложены теоретико-методические аспекты экологического аудита островных территорий на примере острова Белогрудов. Детализировано процедуру, уточнено структуру заключения экологического аудита в связи со спецификой объекта.

***Ключевые слова:** экологический аудит, эколого-аудиторский процесс, экологический аудит островных территорий, остров Белогрудов.*

Okhremenko I.V. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE ENVIRONMENTAL AUDIT OF ISLAND TERRITORIES (AS AN EXAMPLE BELOGRUDOV ISLAND).

In the article are presented the theoretical and methodical aspects of the environmental audit of island territories using an example of the Belogrudov Island.

The procedure is detailed, the structure of the environmental audit conclusion is clarified in connection with the specifics of the object.

Key words: *environmental audit, environmental auditing process, environmental audit of island territories, Belogradov Island.*

Постановка проблеми. В умовах інтеграції України до європейської спільноти стають превентивними питання розробки теоретико-методичної бази інструментів екологічного контролю та екологічної безпеки. Одним із таких є екологічний аудит. Світові установки на сталий розвиток регіону, інвестиційні проекти розвитку територій, у тому числі вільні економічні зони, вимагають розширення об'єктів аудиторської діяльності, включаючи до їх складу території різних просторово-часових рівнів. Особливо гостро дана проблема постає для острівних територій.

Впровадження екологічного аудиту острівних територій (ЕАОТ) дозволить більш успішно проводити реформування екологічно небезпечної економіки і забезпечувати не лише систематичну наукову оцінку геоекологічного стану регіону і його територіальну організацію, але й реалізовувати результати на практиці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз існуючого наукового досвіду в галузі екологічного аудитування свідчить про активізацію інтересу до обраного напрямку дослідження. Формується нормативно-законодавча база екологічного аудиту [1], розробляються теоретико-методичні засади [2-9 та ін.]. Регіональні ж аспекти потребують уточнення і деталізації.

Постановка завдання. Метою статті є деталізація теоретико-методичних аспектів екологічного аудиту острівних територій на прикладі острова Білогрудів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під екологічним аудитом зазвичай розуміють документально оформлений системний незалежний процес оцінки об'єкта на відповідність його функціонування чинному екологічному законодавству з передачею результатів замовнику. Правовими основами

еколого-аудиторського процесу є Закон України «Про екологічний аудит» [1], міжнародні та державні стандарти серії ISO 14000.

Враховуючи особливості об'єкта екологічного аудиту, що реалізується, за основу можна прийняти методичні аспекти проведення геоекологічного аудиту (екологічного аудиту територій) [2-8].

Екологічний аудит територій (у т.ч. і острівних) розглядається нами як один з напрямків аудиторського науково-практичного виду діяльності, що базується на аналізі коадаптивності господарської і природної підсистем через комплексну геоекологічну оцінку і аналіз територіальної організації об'єкта аудитування, спрямований на розробку заходів щодо сталого розвитку регіону [2-8]. У зв'язку зі специфікою об'єкта виникає необхідність уточнення методичних прийомів проведення екологічного аудиту, в т.ч. і при прийнятті аудиторського висновку.

У методологічному відношенні ЕАОТ базується насамперед на системно-синергетичному, ландшафтному, геоекологічному підходах.

Процедура екологічного аудитування острівної території - логічно послідовна, організована система етапів аудиторської діяльності, в ході якої виконавці (екологічні аудитори) вирішують завдання експертного аналізу території острова і розробляють обґрунтований і об'єктивний аудиторський висновок. Це, по суті, науково-дослідницький процес. На його організацію впливають такі чинники, як презумпція потенційної небезпеки екологічного стану території, забезпечення комплексного підходу і обґрунтування необхідності його реалізації, розгляд засобів стабілізації та забезпечення сталого розвитку регіону в цілому.

Відповідно до Закону України «Про екологічний аудит» [1], ЕАОТ як різновид екологічного аудиту повинен проводитися на підставі договору між замовником і виконавцем. Останні несуть відповідальність перед замовником за виконання визначених договором зобов'язань і достовірність висновків аудиту.

Пропонується така **процедурна система екологічного аудиту острівних територій**.

1. Передаудиторський етап:

- прийняття рішення про необхідність ЕАОТ;
- призначення аудиторської комісії й організація її роботи;
- визначення мети і завдань ЕАОТ;
- розробка протоколу аудиту (порядку його проведення на підставі визначених раніше цілей, завдань і вихідної інформації), що включає перелік вимог, підходів, процедур, які повинні дотримуватися аудитори;
- підготовка плану ЕАОТ, що включає три пункти: 1) визначення персонального складу групи з розподілом функцій між її членами; 2) графік проведення аудиту; 3) план організаційно-технічних заходів щодо проведення аудиту;
- збори аудиторів у зв'язку з початком роботи (затвердження аудиторської комісії, розподіл обов'язків тощо);
- робота зі збору інформації й встановлення загальних положень про об'єкт ЕАОТ.

2. Власне ЕАОТ (аналітичний етап) як науково-практичний вид діяльності, що передбачає комплексну геоекологічну оцінку території з елементами аналізу територіальної організації з метою розробки заходів по її стабілізації й забезпечення сталого розвитку регіону. Результати аудиторської діяльності знаходять відображення в аудиторському висновку.

3. Постаудиторський етап. Підведення підсумків проведеної роботи і їх спільне обговорення:

- список попередніх результатів;
- заключна нарада;
- підготовка й подання звіту про аудит;
- звітування перед замовником аудиту.

Аудиторська комісія може адресувати свої пропозиції управлінським організаціям, землекористувачам (землевласникам) цієї території за умови згоди замовника (крім результатів обов'язкового зовнішнього аудиту).

Аудиторський процес починається з прийняття рішення про **необхідність проведення ЕАОТ**. Вона впливає з його важливості як одного з механізмів реалізації концепції сталого розвитку. Саме це визначає мету й завдання аудиту. Рішення приймається замовником.

Згідно ст. 14 Закону [1], **замовником** екологічного аудиту може бути юридична або фізична особа, зацікавлена в його проведенні, а також зацікавлений орган виконавчої влади. Замовниками ЕАОТ вправі виступати:

- державні органи: адміністративні установи (республіканські, обласні, районні) з метою корегування планів подальшого територіального розвитку (Генпланів і т.ін.); органи, що забезпечують дотримання норм екологічної безпеки в Україні (Міністерство екології та природних ресурсів і його структурні підрозділи на місцях, органи виконавчої влади); науково-виробничі об'єднання та ін., до компетенції яких законодавством віднесене здійснення вказаних функцій;
- інвестори й інші зацікавлені особи;
- зацікавлені приватні власники (землекористувачі й землевласники).

Виконавцем може бути юридична чи фізична особа (екологічний аудитор), що має право на здійснення такої діяльності [1, ст.14]. ЕАОТ повинен стати елементом діяльності незалежних, переважно позавідомчих аудиторів.

Екологічний аудит території острова завершується складанням аудиторського **висновку**. Він повинен відповідати наведеним нижче вимогам і бути:

- чітко викладеним (лаконічно, без формул, цифровий матеріал, що є результатом розрахунків, повинен супроводжуватися відповідними коментарями);
- структурованим (відповідно до форми аудиторського висновку);
- містити об'єктивні та обґрунтовані висновки аудиторської комісії;

- включати особливу (індивідуальну) думку аудиторів, яка за їх бажанням може бути зафіксована додатково.

Екоаудиторський висновок розробляється на підставі змісту всього процесу аудиторського дослідження. Специфіка його повинна відображати особливості регіонального структурного рівня організації геосистем. З врахуванням специфіки об'єкта, структура висновку набуває такого вигляду:

- загальні відомості про об'єкт;
- обґрунтування, мета, завдання, обсяг виконаних робіт;
- відомості про виконавців ЕАОТ;
- перелік основних законодавчих і нормативних документів;
- напрямки господарського розвитку об'єкта ЕАОТ;
- аудиторський аналіз природокористування;
- аналіз основних екодеструктивних процесів та їх причини;
- рекомендація заходів щодо сталого розвитку об'єкта екологічного аудиту.

Екологічний аудит острівних територій із врахуванням викладених вище пропозицій у повному обсязі реалізовано нами на прикладі острова Білогрудів. Окремі основні позиції екоаудиторського висновку щодо даного об'єкта, які мають безпосередньо дослідницький характер, можна звести до такого:

- острів Білогрудів знаходиться в дельті Дніпра. Це унікальна екосистема з природними заплавними комплексами. Він є одним із найбільших річкових островів Нижньодніпровських плавнів. Площа острова Білогрудів становить близько 40 кв. км. У нижній його частині знаходяться озера Нижнє Солонецьке, Верхнє Солонецьке, Дрібнє, Дніпровське, які пов'язані між собою мережею проток і ериків. Ця частина острова сформувалася пізніше верхньої, вона є більш низовинною. Територія верхньої частини острова заросла очеретом і чагарниковою рослинністю. Гідрографічна мережа представлена зарослими ериками і старицями, які пересихають в літній період. Озер в цій частині острова мало. Зокрема, тут розташовані озеро Калинове, площею 0,18 кв. км і озеро Погоріле, площа якого до 2000-х років становила 0,299 кв. км. У даний

час на місці озера знаходиться ставок, створений рибним господарством «Білогрудове»; навколо ставка прокладено штучну канаву для водопостачання. На місці оз. Погорілого залишилася невелика водойма довжиною 2,1 км і площею близько 0,14 кв. км, що сформувалася в меридіальну затоку;

- несприятливі природні явища, такі, як повені та паводки - основні екодеструктивні процеси, зафіксовані на острові. Вони зумовлені, насамперед, його географічним положенням і геолого-геоморфологічною будовою. У морфоструктурному відношенні переважна частина об'єкта дослідження - акумулятивна низовина з домінуючими абсолютними висотами 0 м. У геологічній будові беруть участь третинні і четвертинні відклади. Палеогенові відклади в районі острова представлені глинами, над якими в басейні р. Конки (рукава Дніпра) залягає товща піщано-глинистих порід. Неогенові відклади значно поширені і представлені сарматським, меотичним і понтійським ярусами. Сарматські відклади представлені вапняками. Меотичні відклади - також вапняками. Понтійські відклади представлені перекристалізованими вапняками з домішками піску та глинистих частинок. Четвертинні відклади - алювіальними пісками з прошарками мулових пісків та супісків. Загальна потужність четвертинних відкладів складає 20-25 м.

Крім того, здійснивши опитування місцевих жителів (на острові є населений пункт – село Білогрудове з населенням до 300 осіб) з'ясовано, що до 1971 року кожного року навесні відбувалися повені та паводки, спричинені, в основному, надходженням талих снігових вод. Найбільш високі і тривалі з них були у 1931 і 1970 роках. Повінь 1931 року стала рекордною за висотою рівня води, який піднявся на 6-9 м, а весняна повінь 1970 року мала амплітуду до 3 м і тривала тиждень. Після спорудження та початку роботи Каховської ГЕС інтенсивність повені та паводків зменшилася;

- превентивними заходами щодо підтримання сталого розвитку острова Білогрудів та забезпечення екологічної безпеки є: а) регулювання рекреаційного навантаження задля збереження типових рідкісних угруповань заплачних боліт, лук, лісів; б) недопущення перевипасу великої рогатої худоби;

в) створення на острові Білогрудів стаціонарного об'єкта екологічного моніторингу (враховуючи як цінність природних комплексів, так і зручність географічного положення, наявність кваліфікованих кадрів (поруч – НПП «Нижньодніпровський», Управління Чорноморського біосферного заповідника НАНУ).

Висновки з проведеного дослідження. Розширення об'єктів еколого-аудиторської діяльності зумовлює необхідність деталізації її теоретико-методичних засад. В умовах реформування екологічно небезпечної економіки інструментом екологічного контролю і забезпечення екологічної безпеки держави в цілому може стати екологічний аудит острівних територій. Враховуючи специфіку об'єкта екологічного аудиту за основу можна прийняти методичні аспекти проведення геоекологічного аудиту (екологічного аудиту територій), адаптовані на рівень острівних територій.

Література:

1. Закон України «Про екологічний аудит» від 24.06.2004р. № 1862-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
2. Завальнюк І.В. Екологічний аудит територій: методичні особливості реалізації / І.В. Завальнюк // Географія в інформаційному суспільстві. Зб.наук.праць. У 4-х тт. – Т. 3. – К.: Обрій, 2008. – С. 129-130.
3. Завальнюк І.В. Екологічний аудит територій (на прикладі рівнинного Криму) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.11 «Конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів» / І.В. Завальнюк. – К., 2004. – 20 с.
4. Завальнюк И.В. Методические аспекты осуществления экологического аудита территорий / И.В. Завальнюк // Культура народов Причерноморья: [сб.науч. трудов / гл.ред. Катунин Ю.А.]. – 2003. - №39. – С. 179-181.
5. Завальнюк И.В. Методика оценки геоэкологического состояния ландшафтов (на примере равнинного Крыма) / И.В. Завальнюк // Культура

народов Причорномор'я: [сб.науч. трудов / гл.ред. Катунин Ю.А.]. – 1999. - №6. – С. 339-340.

6. Охременко І.В. Алгоритм прийняття аудиторського висновку при геоекологічному аудитуванні / І.В. Охременко // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова. Серія №4 «Географія і сучасність». – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. – Вип. 12 (22). - С. 179-182.

7. Охременко І.В. Геоекологічний аудит як інструмент забезпечення сталого розвитку регіону / І.В. Охременко // Екологічні проблеми природокористування та охорона навколишнього середовища. Збірник наукових праць за матеріалами Другої Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю (21-23 жовтня 2015 р., Рівне). – Рівне: РДГУ, 2015. – С. 136-137.

8. Охременко І.В. Особливості реалізації геоекологічного аудиту / І.В. Охременко // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова. Серія №4 «Географія і сучасність». – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. – Вип. 10 (20). - С. 50-53.

9. Шевчук В.Я. Екологічний аудит / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, В.М. Навроцький та ін. - К.: Вища школа, 2000. – 344 с.